

УДК 347.451

Пожоджук Роман Васильович,

молодший науковий співробітник відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-СПОЖИВАЧА ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ

Постановка проблеми. Вектор розвитку законодавства про електроенергетику спрямований на демонополізацію та лібералізацію ринку електричної енергії, відповідно до стандартів Європейського Союзу. У цьому контексті виникає необхідність визначити правовий статус такого суб'єкта електроенергетики як фізична особа-споживач. Проте, попри лібералізацію регулювання в сфері електроенергетики, захист прав споживачів повинен бути пріоритетним, тому необхідно знайти «золоту середину» між договірним регулювання постачання електричної енергії та адміністративним елементом, який буде відображати певне імперативне начало, яке буде захищати фізичну особу-споживача, як більш слабку сторону таких відносин.

Метою статті є вирішення проблемних питань визначення правового статусу фізичної особи-споживача електричної енергії крізь призму аналізу чинного законодавства та доктрини у сфері захисту прав споживачів та сфері електроенергетики.

Стан дослідження теми. Теоретичну основу статті складають, насамперед, праці вчених України та зарубіжжя, зокрема таких як, О.Ю. Битяк, Ю.В. Білоусов, М.І. Брагінський, С.Я. Вавженчук, В.В. Вірянський, В.М. Гордон, О.А. Городов, М.М. Гудима, О.Ю. Єгоричева, Е.Жане, О.С. Іюффе, І.О. Лук'янцева, В.В. Луць, С.В. Матіяшук, В.П. Мозолін, Р.Ю. Молчанов, С.С. Немченко, О.А. Ніколіна, Е.Б. Огіренко, Г.А. Осетинська, К.Л. Осіпчук, С.А. Свірков, Е.А. Трещева, О.Ю. Черняк тощо. Проте, попри окремі дослідження вказаної проблематики, окремі аспекти залишаються недослідженими.

Виклад основного матеріалу. Правовою формою, що опосередковує процеси споживання електричної енергії фізичною особою виступає договір постачання електричної енергії споживачу.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України), передбачає такого суб'єкта договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, споживач (абонент), проте не надає його законодавчого визначення. Законом України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» від 24.10.2013 р. № 663-VII (далі – Закон про ринок енергетики) встановлено, що купівля-продаж електричної енергії фізичною особою-споживачем здійснюється на роздрібному ринку електричної енергії. Цим законом передбачено роздрібний ринок електричної енергії – система відносин, які виникають між електропостачальником та споживачем електричної енергії, а також електророзподільним підприємством у процесі постачання електричної енергії. Отже, цим актом передбачено наявність такого учасника договору постачання електричної енергії як споживач. Для повного та всебічного висвітлення його правового статусу необхідно для початку розглянути поняття «споживача» як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях.

Згідно Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII (далі – Закон «Про ЗПС») споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Тобто законодавець чітко визначив, що споживачем, у розумінні споживчого законодавства, може бути виключно фізична особа.

Споживачем в економічному розумінні визнається особа, або організація, що споживає продукти будь-якого виробництва, будь-якої діяльності

проте для фізичної особи споживача такі відносини будуть існувати завжди. Таким чином, статус підприємця автоматично позбавляє фізичну особу захисту відповідно до споживчого законодавства тому, що споживче законодавство спрямовано на захист «фізичної особи», а не «правового статусу підприємця».

М.М. Гудима досить слушно зауважила, що споживач-юридична особа може користуватися всіма правовими способами захисту, передбаченими законодавством, як учасник цивільних відносин без правового статусу споживача. Цінність Закону «Про ЗПС» полягає в наділенні споживачів додатковим колом суб'єктивних прав, недоступних учасникам цивільних відносин, яких даний законодавчий акт споживачами не визнає [9, с. 18]. Отже, фізична особа-підприємець чи юридична особа, як учасник цивільних відносин є захищеними відповідно до законодавства та не потребують додаткових гарантій так, як відносини щодо здійснення підприємницької діяльності є діаметрально протилежними відносинам споживання.

Ми схиляємося до визначення «споживача», запропонованого Г. А. Осетинською: споживачем має вважатися фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати або замовити товари (роботи, послуги) для задоволення особистих, у тому числі сімейних, домашніх, культурно-побутових, фінансових та інших особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю [7, с. 34-35]. Таке визначення в повній мірі відображає характер споживчих правовідносин, а також чітко окреслює суб'єкта споживчих правовідносин, мету та мотив реалізації власного права та використання споживчого продукту.

Розглядаючи роз'яснення вищих судових органів варто відзначити Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» № 5 від 12.04.96, яка передбачає щоспоживачем, права якого захищаються на підставі Закону «Про ЗПС», є лише громадянин (фізична особа), котрий придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари (роботи, послуги) для власних побутових потреб. На відносини щодо виготовлення та продажу товарів, виконання робіт і надання послуг громадянином, який не є підприємцем, а також на випадки придбання товарів, користування послугами громадянином лише для підприємницької діяльності або підприємствами, установами, організаціями дія цього Закону не поширюється. Судовий захист прав споживачів здійснюється загальними судами за правилами цивільного судочинства в порядку позовного провадження за позовами фізичних

осіб – споживачів товарів, робіт і послуг [11]. Отже, судова практика та позиція суддів є одностайною, та такою що визнає споживачем виключно фізичну особу, а не юридичну особу чи фізичну особу зі статусом підприємця.

Надання законодавцем особливого правового статусу фізичній особі-споживачу пов'язане в першу чергу з тим, що останній є в економічному та юридичному розумінні більш слабкою стороною. У контексті постачання електричної енергії це проявляється в особливому способі укладення, зміни та розірвання договору постачання електричної енергії фізичній особі-споживачу.

Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 № 575 визначає споживачів енергії, як суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб, що використовують енергію для власних потреб на підставі договору про її продаж та купівлю. У свою чергу Закон про ринок енергетики визначає споживача електричної енергії – це суб'єкт господарювання або фізична особа, що використовує електричну енергію для власних потреб на підставі договору про постачання електричної енергії з електропостачальником або інших підставах, передбачених цим Законом.

Вітчизняний вчений С.Я. Вавженчук вказує, що до споживачів слід відносити фізичних або юридичних осіб будь-якої форми власності, що здійснюють споживання енергетичних ресурсів [13, с. 90]. У свою чергу І.О. Лук'янцева надає визначення поняттю абонент(споживач) – особа, яка купує енергопостачальній організації електричну та (або) теплову енергію, що подається по енергетичній мережі або іншому енергоприймаючій пристрої (пристрої) через приєднану мережу для власних побутових (або) виробничих потреб, а в передбачених законодавством та угодою сторін випадках також для передачі частини енергії, що купується субабоненту (субабонентам) [10, с. 71]. В.В. Вітрянський зазначив, що абонентами визнаються громадяни або організації, що використовують електричну або теплову енергію [12, с. 141]. Вказані автори розглядають споживача у широкому розумінні.

Фізичною особою-споживачем електричної енергії можна назвати виключно осіб, що споживають електричну енергію для особистого використання та задоволення власних потреб. Тобто таке споживання є характерною особливістю договору постачання електричної енергії, однією із сторін якого є фізична особа-споживач.

У Законі про ринок енергетики побутовий споживач електричної енергії (побутовий споживач) – фізична особа, яка використовує електричну енергію для забезпечення власних побутових потреб, що не включають професійну та комерцій-

ну діяльність, на підставі договору про постачання електричної енергії з електропостачальником. Звертаючись до Постанови НКРЕ «Про затвердження Правил користування електричною енергією» від 31.07.1996 № 28, можна віднайти наступне визначення «споживача»: населення-споживачі електричної енергії – фізичні особи, які з метою задоволення власних побутових або господарських потреб споживають електричну енергію для потреб електроустановок, що належать їм за ознакою права власності або користування, за винятком електроустановок, які використовуються для здійснення в установленому законодавством порядку підприємницької діяльності.

Не досить доцільно використовувати поняття «побутові потреби», адже Закон «Про ЗПС» замінив таке поняття, більш вдалим, та таким, що відповідає вимогам часу, а також суспільним відносинам, що склалися на сьогодні – поняттям «особисті потреби». Останнє є ширшим і включає в себе побутові потреби. На підтвердження вищенаведеної тези можна навести ст. 865 ЦК України, яка передбачає, що за договором побутового підяду підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Окремі автори зазначають, що поняття «особистих потреб» охоплює і придбання особою продукції для виробничого використання, якщо вона може придбаватися не з метою здійснення підприємницької діяльності, наприклад, придбання трактора для використання на садовій ділянці [3, с. 18]. Таким чином, доходимо висновку, що особисті потреби включають в себе побутові потреби. У цьому контексті, досить влучною є думка Г. А. Осетинської, яка вказує, що у Законі «Про ЗПС» мова йде про придбання або замовлення продукції для особистих потреб, а в ЦК України – для особистого, домашнього або іншого використання, для задоволення побутових та інших особистих потреб, що повною мірою відповідає Резолюції 39/248 Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» [7, с. 34-35].

Викликає сумніви словосполучення «що не включають професійну та комерційну діяльність» у визначенні побутового споживача наведеного у Законі про ринок енергетики. Ми переконані, що поняття «побутовий споживач» повинно відображати фізичну особу, що не здійснює підприємницької діяльності та використовує електричну енергію для особистих потреб не пов'язаних з підприємницькою діяльністю. Незрозуміло, яким чином спожита електрична енергія буде забезпечувати власні побутові потреби споживача, що не включають професійну та комерційну діяльність. У такому випадку можна дійти висновку, що фізична особа може використовувати електричну енергію для здійснення підприємницької діяльності. Таке формулювання суперечить законодавству про захист прав споживачів. На побутового споживача, який використовує електричну енергію для здійснення підприємницької діяльності не буде поширюватися законодавство про захист прав споживачів, тобто він буде позбавлений реалізації власного права. Може виникнути суперечлива судова практика, якщо фізична особа-підприємець укладе договір постачання електричної енергії, як фізична особа. Загальновідомо судовий захист прав споживачів здійснюється судами загальної юрисдикції, тому у випадку набуття статусу фізичної-особи підприємця, така особа не зможе захистити своє порушене право у такому суді. Таким чином, фізична особа-підприємець, яка є стороною договору постачання електричної енергії позбавляється права захисту у порядку цивільного судочинства.

Висновки. На основі вищенаведеного, для врегулювання розбіжностей та суперечливостей, що існують в законодавстві, пропонуємо внести зміни до Закону про ринок енергетикита викласти поняття «побутового споживача» у наступній редакції: «побутовий споживач електричної енергії (побутовий споживач) – фізична особа, яка використовує електричну енергію для забезпечення особистих, у тому числі сімейних, домашніх, побутових, фінансових та інших особистих потреб, що не включають професійну та комерційну діяльність, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю на підставі договору про постачання електричної енергії з електропостачальником».

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. – М. : Фонд «Правовая – культура», 1994. – 528 с.
2. The Consumer Protection Charter adopted by the Council of Europe on 28th May 1973. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ekburg.ru/getFile.php?id=193
3. Білоусов Ю.В. Цивільно-правовий статус споживача : у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу : моногр. / Ю.В. Білоусов, О.Ю. Черняк. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – 239 с.
4. Мачуський В.В. Господарське законодавство : навч. посібн. / В.В. Мачуський, В.Є. Постульга – Київ. : КНЕУ, 2004. – 275 с.

5. Корнилов Э. Вопросы совершенствования законодательства о защите прав потребителей / Э. Корнилов // Хозяйство и право. – 1999. – № 4. – С. 67-72
6. Кирюшина И.В. Правовой статус потребителя и его реализация в гражданском праве : автор. дисс. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / И.В. Кирюшина. – Томск, 2004. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/>
7. Осетинська Г.А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. А. Осетинська. – К., 2006. – 20 с.
8. Молчанов Р.Ю. Юрист. Квасіспоживач і квазіпозивач. Деякі міркування про проблеми захисту прав споживачів в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=197>
9. Гудима М.М. Захист прав споживачів за договором про надання туристичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М.М. Гудима. – К., 2012. – 247 с.
10. Лукьянцева И.А. Договор энергоснабжения: теория, законодательство и правоприменительная практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И.А. Лукьянцева. – Краснодар, 2009. – 212 с.
11. Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009–2012 рр.) Витяг від 01.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
12. Брагинский М.И. В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – 780 с.
13. Вавженчук С. Я. Основні конструктивні елементи договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу / С. Я. Вавженчук // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2011. – № 2. – С. 90-93 .

Походжук Роман Васильович

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-СПОЖИВАЧА ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ
ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ**

В статті розглядаються проблемні питання та теоретичні підходи до визначення правового статусу фізичної особи-споживача електричної енергії через приєднану мережу. На основі проведеного дослідження пропонується внесення змін до законодавства України.

Ключові слова: споживач, фізична особа-споживач, побутовий споживач, побутові потреби, особисті потреби, суб'єкт електроенергетики.

Походжук Роман Васильевич

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО СТАТУСА ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА-ПОТРЕБИТЕЛЯ ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЭНЕРГИИ
ЧЕРЕЗ ПРИСОЕДИНЕННУЮ СЕТЬ**

В статье рассматриваются проблемные вопросы и теоретические подходы к определению правового статуса физического лица-потребителя электрической энергии через присоединенную сеть. На основе проведенного исследования предлагается внесение изменений в законодательство Украины.

Ключевые слова: потребитель, физическое лицо-потребитель, бытовой потребитель, бытовые нужды, личные потребности, субъект электроэнергетики.

Pozhodzhuk Roman Vasylovych

**PROBLEMS OF THE LEGAL STATUS OF INDIVIDUAL-CONSUMERS OF ELECTRICITY THROUGH
THE CONNECTING NETWORK**

The article considers the problematic issues and theoretical approaches to the determination of the legal status of an individual-consumer of electricity through the connected network. On the basis of the research proposed amendments to the legislation of Ukraine.

Keywords: consumer, an individual consumer, household consumer, household needs, personal needs, the subject of electricity.